28. Ranamosk. Fágæt og sígild orð í íslenzku máli. Safnað af Jóni Pálssyni.

---

16 blöð qto.

Fágæt og sígild orð í ísl. máli (safnað af Jóni Pálssyni)

Ranámosk

Jón Pálsson
bankagjaldkeri

Skerjála (Skerjukolla) = málskrafsskjóða, skasskvendi.

Táfyljur – (tátyllur.) = prjónaðir skór eða leistar, úr ull eða bukhári, hafðir utanyfir skónum innan í skinnbrókinni, einnig utanyfir henni og sjóskórnir þar utanyfir.

Kraðak (Kaðak) = þar sem fénaður gengur saman frá mörgum bæjum og öllu ægir saman (átroðningur?) = traðk?

Úði = smágjör og þétt rigning í logni.

Úðvaði = sama, en stórfeldara

Sibinn (sýtinn). Sá, sem er gjarn á „að prettá"

að þenna = Í trjónuna á hákarlinum er skorið kringlótt gat (í brjóskið), síðan eru hákarlarnir dregnir upp á kaðal og þannig róinn í land á eptir skipinu eða öllu heldur við hlið þess. Að draga hákarlinn þannig upp á kaðalinn eða kaðalinn í gegnum götin, er kallað „að þenna".

Botjel = Smá-glerílát (lat. botella, s. butelj, e. bottle)

Vomur = Í brimveiðistöðum eru það kallaðar „vomur" að standa lengi úti og bíða þess að lagð komi í brimið, svo að fært sé að róa (vomast, að standa í vomum, „að broða hann" þ: sjóinn)

Gjúpán = bjúga

Íspanjur = bölindi úr kinn, snúið við, en eldri falið upp með feiti.

Smálki = (Vesturl. villibráð) Kafa

Smurur = Jurt, sem vex niðri í sandmelum (átti börn og bura, gróf rætur og mura.)

Gollurshús = hjartapoki úr kind, snúið við.

Vil = Kindagarnir, fljettaðar saman.

Ígulker = („skollakoppur), hnöttóttur, skelfiskur, með broddum

Skorbiti = biti (fjöl) yfir skut 8 eða 10 ærings, undir sæti formannsins

Bit(a)hús = afþiljað rúm milli tveggja borða (fjala) sem mynda bitann; í 6- 8- eða 10-æringi, enda í smærri (bátum) skipum.

Hó- hór- hójárn = til að hengja í pott yfir eldi í hlóðum.

Kodúm (e. Cotton, gamalt: Kattúm) bómull, finst innanum grálauf á heiðum.

Hrami = Haus og fótur af stórgripum, enda hryggurinn o.fl. oft talið þar með.

Hrammasubb = úðarigning (svo kallað á Snæfellsnesi og víðar

Móledur (silla) Í baðstofunni, sem er undir súð, er breitt borð, sem sperritærnar hvíla á; brúnin, sem nær af stendur og bilið milli sperranna, kallast „móledur"

Há, hár, háar = Keipar; þar af hásæti, hástokkur. „Hver maður sé kominn að sínum há um kyndilmessu"

Hlummur = handfang á ár.

Hlunnur = úr eik, beini (eða járni) hafður til að setja báta upp eða niður (að sjó)

Setskauti = Vengul. úr kálfsskinni, saumaður í skinnbrókinni.

Hliðargeiri = þunnt skinn, milli fram- og bak-hliðar á skinnstakki.

Laski = í vettlingi

Laski = Skinn í skinnstakki, ofan á herðunum, þar af „laskaskinnstakkur" til aðgreiningar frá hempuskinnstakki.

Hemingur = skinn af fótleggjum stórgripa, hafdir í sjóskó.
Öfugmædi = illa ulladur gemlingur.
Agga = Smábára á sjó eda vatni
Örl = myndast vid þad að aggan gengur að landi: „það örlar ekki við stein". Líka örlar á eitthvad
Vadbeggja = Spíta, með skoru í, á hástokknum og er færinu keipað á henni og dregið.
Rella = Sívalt kefli (1/2 - 3/4 al. á lengd) með skorunni í og er lóðin dregin á því.
Ódó = (um menn) um fénad sem illa þrífst
Jarki = ytri rönd á fæti.
Rakki (hundur), Kodall, sem nedri endinn á spyrtunni er sett í (kylrkja)
Seil = margir fiskar dregnir á (seilar)-ól með (seilar)nál og þannig rónir og dregnir að landi.
Skrof = þunnur ís, sem vatn er hlaupið undan.
Skrofa = fugl.
Rjáfur = efsta rúm í hábyggdu húsi, t.d. eldhúsi.
Dedúa = (að) fara sér hægt, dunda, dútla við eitthvað.
Doska = Smá-svíkjast um að vinna
Káfa = um börn, sem gjörn eru á að kreyfa við því sem þeim kemur ekki við.
Japla = um hesta, sem ekki vinna á því sem þeir jeta.
Stripla = um barn, sem fer nakið eða fáklætt úr rúminu.
Bella = nakinn barnskroppur (Gælyrði: „Bella mín")

Seymi = sinahúð eptir endilangri hrygglengju hrossa og kúa.
(var notað til að sauma (gera) skó og bryddu).

Skjóla (vestanl. spanda) = mjólkur- og vatns-fata

Kúpa = flatur einbyrðingur, holaður innan í aðra hliðina.

Kolla = tréskál eða bolli.

Sá, sár, sáinn, sáinum = skyrkaggi.

Birða = trékassi, með gildum okum, jafn stór á allar hliðar,
með kúptu loki t.d. Sölvabirða.

bjúgjárn (bjúghnífur) boginn hnífur til að hola innan bauka o.fl.

Sigð = boginn ljár, til að skera með þang o.fl.

Beddi = lausarúm, án hliða og gafla.

Bredda = stór hnífur, illa beittur.

Reddi = minni hnífur, illa beittur.

Mön á heyi, líka dökk rönd eptir baki á hesti (mana hey)

Fyl ófullburða fóstur í hryssu. (fyljuð meri, sbr. kelfd kýr, lembd ær o.s. frv.).

grefill = stálbor til að grafa stafi í látún eða kopar.

Grefill = blótsyrði: „Hver grefillinn!"

ponta = skjóla til að sökkva í brunn eptir vatni.

ponta = tóbaksbaukur, úr tré eða horni (Skaftaf.s. bína)

Byna = (bytta eða byttuga) mjólkurílát

tvíbyttna = ílát úr tré með tveim botnum, t.d. legill.

dorma = sofa (e. dorm. fr. dormir)

legill = tvíbyttnað kringlótt drykkjar-ílát (Legillinn hans Láka)

díviki = stútur á legli útúr hliðinni (á öðrum endanum)

fóhorn = í fylgli
bardi (bardar) í leppar
fardi í mjólkur tré-íláti
slengi = innyfli úr hrossi
ritti í vefjarskeið
ˇhaföld sem þráðurinn er dreginn í gegn um.
ˇkljásteinn (kljá) „kljáður er ofan sá vefur, upp festur er annar"
kljást hestarnir kljást.
dásar = kerti; „að steypa dása" að sitja og dotta. Sk. daus
dotta = sitja hálfsofandi, hneigja sig og hrökkva síðan snögglega upp (t.d. í kirkju eða undir húslestri)
fön = í skiðfiski, eða í tálkni í fiski
dálkur = það sem eptir er skilið af hryggnum í flöttum fiski
bú = randmagabú
ˇspanskrana í látúni.
spangólar í hundum.
ˇhornrið(i) í sjó og á landi, optast í hvassviðri og gengur þá beint á móti veðrinu
ˇundirrið = lægri alda af annari átt en vindurinn stendur
snodrana = í hunnátt: þeir sigldu í snodranum af okkur
ló = í fati, þæfdri voð
lótorfa = reiðingatorfa til að sópa moldargólf
ˇlóaði = það lóaði ekki á honum (bar ekki á honum) — lóar ekki á steini
ˇlódylla = læpa, ódugnaðar kvenmaður
frenja = óstilt stúlka
hvutti = hundur („hvuttagrey")

lóa hundi (að lóga hundi er rétt.)

þrúgur = fjalir til að ganga á í forarflóðum (vatnaskíði)

gýll = Sú sólin af þelmur sem á undan gengur;
(„Sjaldan er gýll fyrir góðu nema úlfur eftir renni")

Klósigi = kústmyndað ský, oftast gagnstætt vindáttinni.
(„Hann þeysir í öfugan klósigann")

hneita = í sölfum

Keita = gamalt, staðið þvag.

100 hagalagður = ull, sem unglingar tína saman í búfjárhögum
þegar fé fer úr ull á vorin (2-3 merkur hver unglingur)

ljámús (flt. ljámýs) torfusneplar sem koma í legið, þegar ofaní
er slegið; grasrótin flibbuð upp.

Veðrur = járn („splitti") sem sett eru utan með broddi í
göngustaf, oftast í þrjá vegu.

? Nedrur = Ullin af kviðnum og skæklunum af ánum, þegar
rakað er: því tekur frá betri ullinni.

Útskefjar = hey af rimabörðum og utan með stargresisdældum,
oftast slegnar á haustin, þegar allt annað er uppslegið.

hófur = gras, sem vex innan um fergin.

höfrótarvatn = höfrót soðin og seyðið haft til lækninga, en er
svo beiskt að illdrekkandi er.

frugg = stórgert hey o. fl. t. d. sinu-frugg

kramm = suða í (grautar)potti

muntðr = fín í milli tanna, sérstak hjá litlum, táneyp

hólfysa = Kuldapollar (= sár) á holunum

Kartneglur = veikar og illa hirtar neglur.

Sigg = sprungið skinn í höndum eða fótum. Í lófanum fram við fingurnar, undan ánni.
ˇvolki = í reiða, sá hlutinn sem hafður er undir taglinu.
ˇklór = rimn fyrir miðjum gafli í sjóbúð
sáld = sigti
glyðja = laus ofin voð
skjall = hvíta himnan í egginu, undir skurninni.
brísmér = brætt eða elduð smjör
brísheitur = eldheitur
brísingamen = gullhlað
ˇsvadak = lingresi
gála = ótamin hryssa
fála = óstillt stúlka
ˇfulhnúa = spikla í Lh:
ˇbóst = reipi, líka haft um skinnklæði.
hnappshelda = lit að hefta með kross.
ˇredd = einmitt það.
ˇstrunta = ljótur tóbakslaukur
ˇválera = ráfa, reika
ˇstrunsa = anar strunsa í skagfirðinguland
dóla = silast eða hangslast áfram (um menn)
vafra = reika eða ráfa um
randa = sbr. strunsa
ˇtvínóna = hika við; var í báðum áttum með að byrja á ehv.
fjó = álja; rassg á mönnum og stórgripum.

derra sig = hrokast
derringur = hroki
ana = álpast áfram í athugaleysi
ganga = eða -"- -"-
álpast = -"- -"- -"- aulalega
heimlóða = um kvenfólk, sem er ráfulegt
skudi eða skaudi = um ráfulega karlmenn
nótintáta = tilgerðarrófa
pataldur = uppphaf áfloga eða undirbúningur þeirra
skussi = slóðamenni
lufa = meinleysis kvenmaður
brengla = skrafsöm og frekjuleg kona
rengla = mjór og langur kvenmaður eða strákur
krófur = áræðinn og offramur karlmaður
snófur = lipur og liðugur maður, t.d. glímumaður **snakinn**
snjóskur = ráðslunginn (Hann var ekki snakinn fyrir það: Veldi það ekki þetta á tapliga við glímumann eða skylt við orð snófur)
naskur = nákvæmur leitandi
að spangólera = (sá sem gengur stórum skrefum, en hefur ekkert að gera: eyðir tímanum í iðjuleysisgöngum um göturnar
ægra = sá, sem ráfar á sama hátt
labba = sá sem gengur letilega.
díka = sá sem gengur hratt
stika = -"- -"- -"- í stórum skrefum
fikki = vasi
lummulok = lok á vasa
lumma = vasi

að amstrast = só sem
„ skóla = um barn
„ vola = – " –
„ kjökra = – " –
„ snarl = harðfisks-rudur og (s)oðið flanar
að snörla = í svefni
drjóli = mjólk
glöta = lítil mjólk
mjólsopi = mjólkursopi
uppfunsuð = kvenmaður, sem komin er í bestu flíkur sínar
funsa sig til – " –   – " – er að búa sig – " – " – " —
skyldur = kaupavinnukvenna ~~fá er~~: fjekk það í skyldurnar (rétt atlungað).
mata = útgerð vermanna, líkt og peli & smata.
mata = að mata barn
? valandjera = láta það fara leiðar sinnar: drastast
sofna sér (mér) Eg sofnaði mér; ég ætla að sofna mér: blunda stutta stund
rann í brjóstið á honum
dotta við = hinkra
spígspora = sbr spanquléra
lötra = „ labba, en þó minni hagara
sötra = drekka eitthv. heitt eða síðustu dreggjar úr e.hv. íláti
vappa = „ vappa menn um vellina" (vísa eftir M.T.)
lappa við e.h.
dunda við e.h. = fara mjög hægt við vinnu sína til að eyða tímanum.
dundra um smala, sem svíkst um og tímir ber e.þ.h. í staðinn að smala

hafurtask = fataræflar af öllu tagi.
föggur = fatnaður til sjós og lands = sjóróðramanna
plögg = — „ —
pjönkur = — „ —
lýjur = spil : lág eða „ónýt" spil
angalýjur = það sem eftir er þegar vefur er skorinn niður: Bæði að ofan og neðan
ranimosk = allskonar rusl og ræflar = dót
glutra = týna niður
glopra út úr sér
dantugur = hyssugur, sjálfbyrgingslegur
? dau = ekki svo fínn að eg geti sett..
drissugur (d. brösig) = sbr. dantugur
hortugur ill-orður, kroka-fullur strákur.
hyssugur sbr. dantugur.
hornhögld : reipi ; einnig fýlulegur og illa lynt vinnukona
lepulegur
andhæli
lóra (um ketti) lórulegur = heyfara. Rétt athugað
bodangur : veiti
gjóla napur vindur
Kaldgjólinn hann er kaldgjólinn: það er napur kuldi, vindur
suddi smá-regn
yrja — „ — smærra
ysja — „ — enn smærra
ýra úr honum sbr yrja

dumbungur þykkt og þokukent loft
foktegn slitrings eða hraglanda regn
mari hláka
þeyr þýðvindi
ísing frostregn
sláni lángur og mjór strákur
slöttur — " — — " —
slúni — " — — " — og slyþenginn klaufi
slúnalegur — " — — " —
svoli digur og illa vaxinn strákur eða karl
durgur — " — — " — — " — en lægri vexti
durtur illa lyntur og önugur (enda nízkur) maður
~~dol~~ dolþungur = slöttungs-strákur; stór og digur ormur (snígill)
rumur há~~vaxinn~~, þrekvaxinn maður
rammur — " — — " — — " —
rammaremenni — " — — " — —
skjáni ~~[illegible]~~ Gljái
skjánalegur illa þveginn strákur sem gljáir í framan af því hann hefur þurkað sér illa
Kjáni
Kjánalegur
bjáni
fábjáni
bjálfi
ánalegur
ánaloti

Hnurar í honum

Stjúgur „það er stjúgur í honum piltar". (e-ð niðri fyrir [illegible]
Já, e-ð niðri fyrir, drjúgur, í byggjum
þó kaldranalega.

Kerlingarsunta í fiskhaus

— bógur — " —

Kodda fiskur — " —

Skoda fiskur — " —

Kverksigi — " —

manndrápsbein — " —

Manndrápsmark á fiskspordi ɔ: Skorið þar sem sporðurinn er mjóstur aptur milli sporðs og sporðs-fana. Hafa menn opt skorið sig hroðalega á þessu er þeir hafa tekið upp stóra fiska og orðið illt af þeim skurðum

Húbein

Jónskoti = blótsyrði

déskoti = — " —

ansviti = — " —

horngrýti = — " —

að dómolla við e.h. vinna letilega við e.h.

vaðkrumla = sigg í lófum: fingur kreppast undan ár og færum

Hálfdanarheimtir Kemur ekki allt til skila: (minna en var til.

Hamstúdugur Kjaptfor og illyrtur strákur

dryldinn í byggjum

gutti (það er gutti í honum) = ónot, fýla

flyssa

smiltra

skríkja

gauka

lauka

- Kreista kjúkurnar
- flensa = gera stóran leik)
flenstugjár
- flíra
× flírulegur
gunna
- sörlait
gusa.
pegi eða peji
× glundur
× glundroði eða glundhroði eða glundur-hroði.
× fitla
- hoita (mjólkurmatur
kjór (d. Bundfald) sem í fljóti er það sagt í koppsbotninum
jastur froðukendur farði ofan á skyri, öli o.s.frv.
× fjó-á-ljá (sjá fyr)
Skammorf [illegible]
kremmilegur (mæður: (verklegur, en ekki laglegur) óþörf skýring!
280 Steilur = (fetur, líki) framhluti af kand.
rúskummsnúð = matarguttl, hvöringur ɔ: sitt af hverju.
„við sökkklóðum en sánn ekki fisk": Á austurlandi hvað
ekkert salið fiskur nema stórþorskur.
Skjaðak = froða á öli
Slavak = illgresi eða slý
blágirni = vit (sjá fyr)

þysill = bandhnoðri

× Síli í reipi = volki (sjá fyr) „Sjálfgerður síllinn undir rófunni"

× Sílakeppur, sílalegur = seinlátur

× talsi í kú

Skammkeppur, keppur, iður

× vinstur í kindum og kúm

? Hult (írskt) = bleja

súta (sýta) út í það.

Snefill

Snefjar

× At = í forarfenum; notað til að gera mosalit dekkri og haldbetri

(að) kodna = rírna = megrast (um skepnur [og menn]).

náðurlaus (sofa náðurlaus = rumska ekki, né verða fyrir ónæði

× gófla = hrúgaldur

tunglið var (er) ekki komið við = t. skein ekki; var skýjum hulið

× farði í hlandkopp (og mjólkur ílátum sjá fyr)

hlandsteinn — " — í botni og hliðum o. fl.

ranamosk: Allskonar rusl. Líklega dregið af rana, eða fitjum utan með flóðum eða tjörnum, og mosk, rusli sem rekur með vindinum upp á fitjarnar. Ranamoska er það oft nefnt, þegar mikið er af dóti í kringum vörugeymsluhús, „í portinu", t.d. tunnur, kassar, spítur járnarusl, bréfarusl, hefilspænir, trjábútar, gjarðir af tunnum, sem sjaldan eða aldrei er tínt saman, hirt eða sópað

Hara: Láta hara ɔ: síga hægt að e-h. sem er á floti (á sjó eða vatni). Þetta segir Jón Ófeigsson að sé sama sem að hjara. Getur verið rétt; en er þó tæplega það í þessari merkingu n. fl. síga, synda að, fljóta til eða að e-hv.

Þerridropar: Í þurki rignir oft stórum dropum við og við, einn af einum og einum í einu; veit það á framhaldandi þurk og eru því nefndir þerridropar.

Stétt: Í bank, sem skrifuð er neðan á tóbaksbankinn

Baldstýrugur, eða baldstýrugur: Óþægur, þverúðarfullur strákur eða einnig haft um óþæga, óþjála, illa tamda hesta.

„[illegible]" þetta (þ. e. stundaþerri) er lánað Jóni Ófeigssyni 28. janúar 1923 til þess, að orðtaka það úr honum, sem hann hefir eigi áður fengið í orðabók sína (d. ísl.), er hann hefir verið og er að undirbúa til prentunar. Hefir hann merkt orð þau, er hann þannig hefir notað ýmist með x eða ✓ og sum orðin hefir hann skýrt á aðra lund en ég, eða aukið skýringum við. – Það skilið fram, að orð þau, er hann hefir tekið úr stundaþerri þessari skuli ekki merkt nánar nefni, að þess sé getið, að þau séu frá mér, heldur merkt einhverju öðru merki t. d. Árn(essýsla), vegna þess, að ég hef þau mest notuð þar og jafnvel þekkist ekki annarsstaðar á landinu

Reykjavík, 14. ágúst 1923. [illegible]

Dokk = í slétta = ~~sívöl~~ hringmyndut dæld ofan í sléttum (Þing

Snjóroðar, lærleggur
Snjóvalsyggull = gleypubeins
Snjóvala, neðst á leggnum
Kúpa = snjór-bræðings-kúpa

} þessi þrjú orð tilkynnt Jóni Ófeig 8/1-23, en hann hafði áður eins heyrt hið síðasta.

Hausa með: Sjórinn kleypur með á skipið í brimsundi.
Úrar í kjöl
Skarafiskar,
Maríufiskar
Kjaptafiskar
Kjaptabein
Kjaptól
Barnaroð (eða b. himna). Móðirlét sem sinn smalla í þessu roði; áður en ~~hann~~ hann bragðaði nokkuð annað
Kúnaroð
Kúnklæði
Barnabein vetrarmir: Varð sjóm. Drukknaði ekki í sjó
Maríubein
Kinnfiskaför

} tilkynnt J.Ó. ásamt skýringum

Lygaför
Lygablaðka
Kerlingarbarð
Skollablettur

} Var skorin af: Væri hún étin, yrðu menn lyginn

Lyga- eða lúsabarð = ~~Ekki~~ maður, það varð hann lyginn eða lúsugur.